

SÜPREMATİZM ETKİLERİNİN ÜÇ BOYUTLU SERAMİK FORMLAR İLE MORFOLOJİK BİRLİKTELİĞİ

Ferit Cihat SERTKAYA
Nevşehir Hacıbektas Veli Üniversitesi, Türkiye
feritcihatsertkaya@gmail.com
https://orcid.org/0000-0003-2092-5900

Kaan CANDURAN
Hacettepe Üniversitesi, Türkiye
kcanduran@gmail.com
https://orcid.org/0000-0003-2170-2119

<i>Atf</i>	Sertkaya, F. C. & Canduran, K. (2024). Süprematizm Etkilerinin Üç Boyutlu Seramik Formlar ile Morfolojik Birlikteliği. The Turkish Online Journal of Design Art and Communication, 14 (1), 47-65.
------------	---

ÖZ

20. yüzyılın başlarında, yeni düşüncelerin görüldüğü dönemde Rus Avangard sanatçı Kazimir Malevich'in öncülüğünde Süprematizm akımı ortaya çıkmıştır. Köklerini Kübizm ve Fütürizmden alan Süprematizm geometrik soyutlamalardan beslenmiştir. Temel geometrik şekillerin, yalnız bir biçimde aktarılmasıyla ortaya konulduğu; ana felsefesinin doğadaki biçimlerin değil, geometrik temel şekillerin belli düzende bir araya getirilerek ifade edildiği anlayıştır. Morfoloji ise; şekil, yapı, renk, desen, boyut ve biçim konularını ele alan iç ve dış görünüşü farklı açılardan değerlendiren bilim dalıdır. Araştırma kapsamında Süprematizm'in dayandığı temel ilkeler, felsefi açıdan incelenerek Morfoloji bilim dalının sanatla ve Süprematizm'le olan birlikteliği kolektif olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca, üç boyutlu artistik seramik formlara yansımaları yorumlanarak, Süprematizm akımındaki geometrik biçimlerin, çağdaş dille seramik sanatına nasıl yansıdığı, Morfolojiyle etkileşiminin ne şekilde olduğu hakkında araştırma yapılmıştır. Uygulama sürecinde her iki başlık altında toplanan ifade dilinin ortaya çıkardığı disiplinler arası birliktelik; seramik sanatı özelinde estetik ve sanatsal kaygı ile şekillendirilen çağdaş yorumlar açısından değerlendirilmiştir. Süprematizm'in kaderini değiştiren ve akımın başlamasında Siyah Kare önemli olmuş ve bu akımın önde gelen tasarımlarından biri olarak görülmüştür. Bu nitel araştırma kapsamında, Süprematizm'in geometrik keskin çizgilerden oluşan yapısı ile Morfolojinin şekil, biçim ve boyut özellikleri birlikte ele alınarak; seramik malzemenin plastikliğinin bu kıstaslar doğrultusunda tasarlanıp şekillendirilmesi üzerine bir önerme sunulmuştur. Yöntem olarak iki boyutlu siyah karenin biçimsel yapısından yola çıkarak Süprematizm ve Morfoloji konularının seramik sanatıyla bağ kurulması, ayrıca plastik bir malzeme olan çamurun keskin ve yumuşak hatlarla üç boyutlu şekillendirilmesi ile sanatsal ifadeye ulaşılması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Süprematizm, Kazimir Malevich, Seramik, Morfoloj, Sanat.

MORPHOLOGICAL COMBINATION OF SUPREMATISM ELEMENTS AND THREE-DIMENSIONAL CERAMIC FORMS

ABSTRACT

At the beginning of the 20th century, in a period of new ideas, the Suprematism movement emerged under the leadership of Russian Avant-garde artist Kazimir Malevich. Suprematism, which has its roots in Cubism and Futurism, was nourished by geometric abstractions. It is revealed by transferring basic

geometric shapes in a simple way; It is the understanding that its main philosophy is expressed by bringing together basic geometric shapes in a certain order, not the forms in nature. Morphology is; It is a branch of science that evaluates internal and external appearance from different perspectives, dealing with shape, structure, color, pattern, size and form. Within the scope of the research, the basic principles on which Suprematism is based were examined from a philosophical perspective and the association of the discipline of Morphology with art and Suprematism was evaluated collectively. In addition, by interpreting their reflections on three-dimensional artistic ceramic forms, research was conducted on how the geometric forms in the Suprematism movement were reflected in ceramic art in contemporary language and how they interacted with morphology. The interdisciplinary unity created by the expression language collected under both headings in the application process; It has been evaluated in terms of contemporary interpretations shaped by aesthetic and artistic concerns, specifically ceramic art. The Black Square was important in changing the fate of Suprematism and starting the movement, and it was seen as one of the leading designs of this movement. Within the scope of this qualitative research, Suprematism's structure consisting of geometric sharp lines and the shape, form and size features of Morphology are considered together; A proposal is presented on the design and shaping of the plasticity of the ceramic material in line with these criteria. As a method, it is aimed to establish a connection between the subjects of Suprematism and Morphology with ceramic art, based on the formal structure of the two-dimensional black square, and to achieve artistic expression by shaping clay, a plastic material, in three dimensions with sharp and soft lines.

Keywords: *Suprematism, Kazimir Malevich, Ceramics, Morphology, Art.*

GİRİŞ

Tarih boyunca, sanat akımları ve bilim dalları dönemin yaşam biçimlerine göre şekillenerek farklı alanlarda yön bulmuştur. Süprematizm akımı ve Morfoloji bilim dalının etkileri; resim, heykel, seramik, mimarlık, müzik, sahne-kostüm tasarımları gibi pek çok farklı disiplinde görülmektedir. Morfolji açısından bakıldığında ise biyoloji, jeoloji, dil bilimi ve sanat alanında farklı bakış açılarının oluşmasına olanak sağlamıştır.

20.yüzyılın başlarında sanatsal değişimin olduğu dönemde, sanat alanında yeni düşünceler özgür adımlar ortaya çıkmıştır. Gösterilmek istenen; nesnelere soyut düşünsel varlığıdır. Soyut sanatı ortaya çıkaran, belirli bir düzen sergileyen geometridir ve geometrik sanat, salt soyut sanattır (Sezer, 1997: 3). Süprematizm, soyut geometriciliği temel alan kompozisyon fikrine dayanan bir anlayıştır.

1913 yılında Rus sanatçı Kazimir Malevich tarafından ortaya konan bu sanat akımına Malevich neden Süprematizm adını verdiğini şu şekilde ifade etmiştir;

Yeni sanat kavramı, bu arada anlamca biraz belirsizleşmiş ve harcıalem bir kavram olmuştur. Bu nedenden ötürü, ide'siz ve içeriksiz yaratmalar için süprematizm deyimini seçtim. Latince suprema (en üst, en yukarı) sözcüğünden türetilen bu deyim, sanat için yeni bir çalışma alanı göstermek istiyordu. Bu alan 'en üstün', 'en yukarı' bir alan olacaktı. Bu alan salt geometrik-soyut elemanlarla çalışan bir sanat olacaktı. (Acartürk, 2005: 31 ve Tunalı, 1981: 182)

Süprematizm kavramının Malevich için ne ifade ettiğini kendisi şu sözlerle aktarmıştır; "Süprematizm denilince yaratıcı sanatta saf hissiyatın üstünlüğünü anlıyorum. Süprematist için nesnel dünyanın görsel fenomenleri, kendi başlarına anlamsızdırlar; önemli olan hislerdir ve bu ölçüye nazaran ortaya çıktığı çevreden oldukça başkadır" (Malevich, 2013: 79).

Morfoloji ise 19. yüzyılın başlarında Alman şair, filozof Johann Wolfgang Von Goethe tarafından ortaya çıkmıştır. Kısaca morfoloji bilim dalı, biçim veya biçimlerin incelenmesidir (Aronoff ve Fudeman, 2004: 1).

Süprematizm ve Morfoloji pek çok sanatçının tercih ettiği sanat eserlerinde ifade biçimi olarak kullandığı kavramdır. Araştırma kapsamında, çalışmanın ilk bölümünde Süprematizm ve Morfoloji alanında araştırmalar yapılmış ve farklı disiplinlerde bu sanat akımı ve bilim dalından etkilenen sanatçıların eserleri kapsayan örnekler yer verilmiştir. Ayrıca Morfoloji bilim dalı ele alınarak sosyal ve fen bilim dalları arasında bağlantı irdelenerek sanatla olan etkileşimine değinilmiştir. Araştırmanın ikinci bölümünde Süprematizm öğeleri üç boyutlu seramik formlar ile morfolojik birlikteliği, iki ayrı alanın bir bilim dalı sayesinde bütünleşmiş yeni bir anlam ifade eden örnekler ve kişisel uygulamalar aktarılmıştır. Seramik malzemenin yumuşak plastiklik morfolojik diliyle Süprematizmin sert geometrik öğelerinin bütünlüğü sağlamıştır. Morfoloji bilim dalı ile ayrı alanlardaki farklı disiplinlerin birlikteliği bu araştırmada gösterilmek istenmiştir. Süprematizm akımının dayandığı temel ilkeler, felsefi boyutu, kullanılan geometrik öğeler ele alınarak üç boyutlu seramik formlarla morfolojik birliktelik yorumlanmıştır. Araştırmanın çıkış noktası bu akımının önemli ögesi olan *Siyah Kare* eseridir. Süprematizm ve Morfoloji kavramları, seramik malzemeye üç boyutlu artistik yorumlarla ele alınmıştır. Süprematizm anlayışında yer alan keskin hatlar, seramiğin plastik etkisiyle birleştirilerek yeni özgün uygulamalara ışık tutmuştur. Çalışmada eserlerin manifestolarından ziyade teknik olarak bakıldığında morfolojideki biçimsel birliktelik ele alınmıştır. Süprematizm'deki biçimlerin seramik sanatındaki plastikliği ve beraber uygulanması morfoloji ile gösterilmiştir.

Süprematizm ve morfoloji ile ilgili yapılan literatür taramasında sınırlı kaynağa erişilmiştir. Özellikle sanatsal bağlamda çok fazla örnek bulunmamaktadır. Bu çalışma ile aynı zamanda konuyla ilgili literatüre de kaynak sağlanması amaçlanmaktadır.

Süprematizm ve Morfoloji

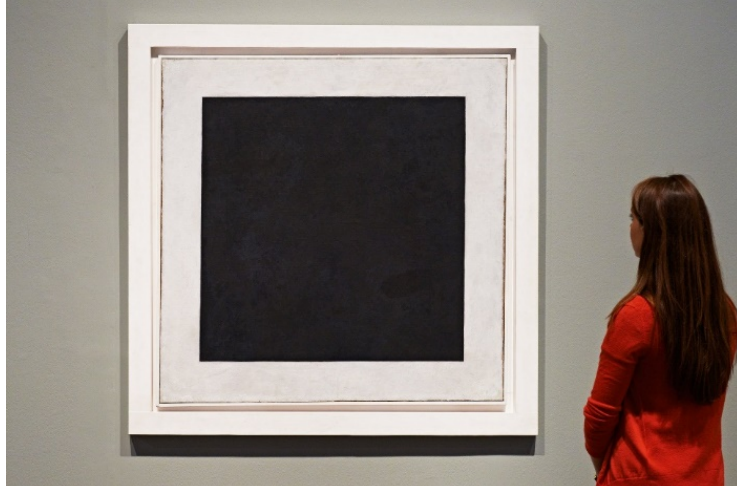
Süprematizm 20. yüzyılın başlarında yeni düşüncelerin görüldüğü dönemde Rus sanatçı Kazimir Maleviç'in sayesinde ortaya çıkmıştır. Süprematizm özgün, estetik kaygı ile birlikte; kültür, ahlak ve toplum felsefesine ışık tutmuştur. Süprematizm, salt bir soyut anlayış ve pratik gerçeklikten kaçıştır. Maleviç'e göre bir gerçek varsa, bu yalnızca içeriksizlikte ve hiçlikte olduğunu düşüncesindedir (Tunalı, 2008:183-185).

Süprematizm'de nesnel dünyanın görsel olguları tek başına anlam ifade etmez, vurgulanmak istenen duygudur, saf sanatın yeniden keşfidir. Süprematizm Endüstriyel çağın geleneklerine uygun, ortak bir sanat dili geliştirmeyi amaçlamıştır. Süprematizm'in ana felsefesi, doğadaki biçimlerin değil, sadece geometrik temel biçimlerin belli düzenle bir araya getirilmesidir (Eczacıbaşı, 1997: 1449). Süprematizm bu yaklaşımıyla sanatçıya, hikâyecilikten uzak, doğa unsurları içermeyen özgür üretim ortamı sağlamıştır. Bu sanat akımında nesnelere varlığı değil yalnızca sanatın varlığı önemlidir.

Diğer sanat akımlarının gölgesinde kalmış olan süprematizm kendine özgün tavrıyla diğer sanat akımlarından farklılık göstermiştir. Köklerini kübizm ve fütürizmden almıştır. Süprematizm geometrik soyutlama anlayışını benimsediğinden, doğada bulunan nesnelere parçalara bölünüp geometrik kompozisyonlarla yeniden düzenlenmesidir ve Kübizm'den farklıdır. Kübizmin gölgesinde kalmış fakat sanatın nesne ile birlikte olması gerektiği düşüncesinden uzaktır. Kübizmde ele alınan nesne ya da figür, birçok farklı bakış açısıyla çözümlenerek Süprematizm'den ayrılır. Fakat Süprematizm özgür bir sanatçı kimliğini vurgular ve özünde soyut geometrik anlayışı benimser (Karabaş, 2016: 103; Rona, 2008: 1449).

Süprematizm'de kullanılan öğeler genelde kare, dikdörtgen, yuvarlak, açı ve haç biçimindedir. Geometrik şekiller resmi dış etkenlerden arındırılmıştır ve renkler sınırlıdır. Kırmızı, siyah, beyaz, mavi ve yeşil kullanılmışlardır. Renklerin ve biçimlerin sadeliği, yüzeysel görüntünün altındaki derin fikirlerin izleyici tarafından ortaya çıkarılmasını ve izleyiciyi düşündürmesini amaçlamaktadır.

“*Siyah Kare*” Süprematizm sanat görüşünün başlamasını sağlayan ilk tasarımıdır. Süpremarizm’in kaderini değiştiren Malevich’in *Siyah Kare* adlı resmi 1915 yılında sergilenmiştir. Bu resim beyaz fon üzerine siyah bir kareden ibarettir (Sekil 1).

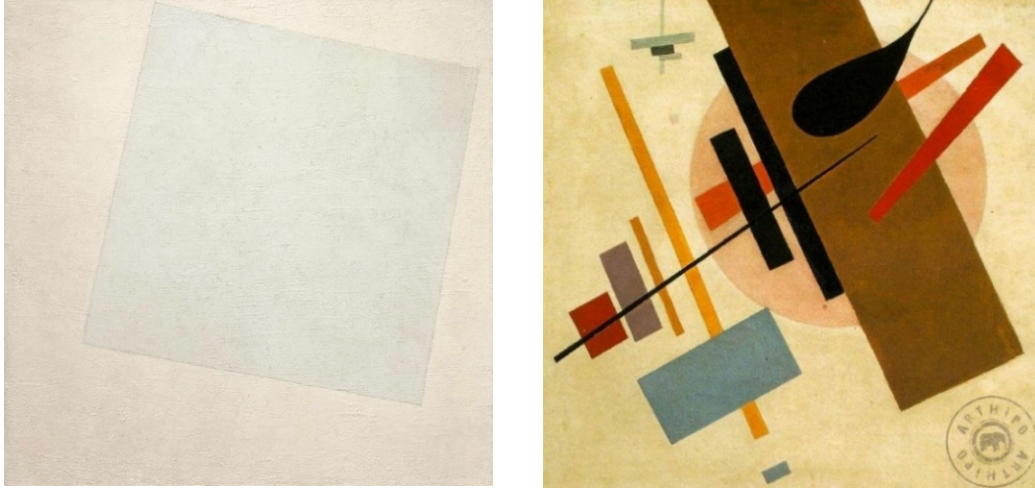

Şekil 1. Kazimir Malevich, *Siyah Kare*, 1915, (80x80 cm), Courtesy Tretyakov Gallery.

Kaynak: (Glover, 2023) URL-1.

“Sanatı nesnellüğün gereksiz ağırlığından kurtarma yönündeki umutsuz çabam sonucu kare biçimine sığındım” sözüyle Malevich, nesnel olmayan tutumun önemini ve biçimini özgün ifadeyi vurgulamıştır (Bonfand, 1994: 26). *Beyaz Üzerine Siyah Kare* herhangi bir nesneden yola çıkarak soyutlanmamıştır. Bu eserde “her şey” ile “hiçbir şey” arasında bırakan sonsuz bir döngü vardır. Siyah kare boş bir kare değil; tam aksine herhangi bir nesnenin yokluğu ile dolu duyguyu, beyaz zemin ise bu duygunun ötesindeki boşluğu, dış mekândaki sınırsızlığı ifade eder (Giderer, 2003: 118, 119).

Malevich’in *Siyah Kare* haricindeki bazı eserlerinde; kullandığı renkleri ve resimleri oluşturan öğelerin çeşitliliğinin arttığı görülebilir. Farklı kompozisyonlardaki yatay ve dikey şekiller, genelde açık renkteki yüzeyler üzerine yerleştirilmiştir. Bu yüzeylerde mekân algısı olarak sonsuzluk amaçlandığı için beyaz renk kullanmıştır (Şekil 2). Sanatçı; beyazın üzerine ana hattı oluşturmak ve siyah beyaz, vurgu yapmak için mavi, sarı, kırmızı renkleri kullanmıştır. Şekillerin düzensizliği ile birbirine olan yakınlık ve uzaklığı resme hareket katmıştır (Şekil 3).

Şekil 2 ve 3. Kazimir Malevich Eserleri. Sol: *Beyaz üzerine Beyaz*, 1918, (79.4x79.4 cm), The Museum of Modern Art, New York. Sağ: *Süprematist Kompozisyon*, 1916.
Kaynak: (Moma.org, 2023) URL-2, (Little, 2013: 112).

Süprematizm akımı, çoğu Rus sanatçıya ilham kaynağı olmuştur. Nikolai Suetin, El Lissitzky, Alexander Rodchenko, Kseniya Boguslavskaya, Alexandra Exter, Ilya Chashnik, Ivan Kliuni, Olga Rozanova, Mikhail Menkov ve Ivan Puni gibi pek çok sanatçı Malevich'ten etkilenmiştir (Harrington, 2020: 8).

Morfoloji terimi 19. yüzyılın başlarında Johann Wolfgang Von Goethe tarafından ortaya konmuştur. Kökeni Yunancadır: morf- 'şekil, biçim' anlamına gelir ve morfoloji, biçim veya biçimlerin incelenmesidir. Biyolojide morfoloji, organizmaların biçim ve yapısının incelenmesini ifade eder ve jeolojide, kara formlarının konfigürasyonu ve evriminin incelenmesini kapsar. Morfoloji sanatta biçim ilişkisini, dilbilimde kelime oluşumunda yer alan zihinsel sistemi veya kelimelerle, içyapılarıyla ayrıca nasıl oluştuklarıyla ilgilenen dilbilim dalını ifade eder (Aronoff ve Fudeman, 2004:1). Morfoloji kelimelerin içyapısını, ekleri ve oluşum kurallarını inceleyen bir dilbilim disiplini. Türkçeye "Morfoloji" olarak geçmiştir. Kelimenin İngilizce karşılığı "Morphology" olup, "morpho (biçim/yapı)" ve "ology (bilim dalı)" kelimelerinin birleşimiyle oluşmuştur. Nadir Engin Uzun'un morfoloji ile ilgili ifadeleri şöyledir;

Biçimbilim, çapı ve boyutları dilden değişen ve karmaşıklaşan sözcük görünümünü inceleyen bir dilbilim disiplini. Son yüzyılda geliştirilen biçimbilim kuramları, sözcüklerin başta sesbilimsel ve sözdizimsel olmak üzere dilbilgisel etmenlere bağlı olarak biçimlenen yapılarını, bu yapıların sergilediği özellikleri betimleme ve açıklama uğraşındadır. Birçok yeni kavram, teknik ve yöntem geliştirilerek süren bu uğraşların sonucunda elde edilen bulgular, sözcüklerin yapısı hakkındaki geleneksel bilgileri geliştirmiş, dilbilim alanında başlı başına bir çalışma alanı yaratmıştır. (Uzun, 2006:59)

Tahsin Banguoğlu morfolojiyi şöyle açıklamıştır; "Sözcüklerin yapısını, bunların uğradıkları anlam ve ilişki değişikliklerini gösteren bir alan" diye izah ederken Muharrem Ergin ise "dil kelime ve şekillerinin yapısını işleyen" alan olarak tanımlamıştır. Vecihe Hatiboğlu ise bu alanı, "kelimelerin kök, gövde ve eklerinin yapısını, işleyişini inceleyen bilim" diye açıklamıştır (Adalı, 2004:11).

Yaklaşım tarzlarına göre morfoloji üç farklı şekilde incelenmiştir: "Biçimbilimsel sesbilim, sözlüksel biçimbilim ve sözdizimsel biçimbilimdir. "Biçimbilim, dilbilimin bir alt dalıdır. Sesbirim birleşmelerinin işlevleri, düzenlenmesi, dilsel imlerin, yani biçimbirim dizilerinin içeriksel-biçimsel düzenlilikleriyle uğraşmaktadır. Başka bir deyişle biçimbilim, sözcüklerin içyapısını yöneten kuralların betimlenmesidir" (Adalı, 2004:11).

Üç şekilde incelenen Morfoloji'nin kendi iç disiplinindeki özelliklerinin yanı sıra bu özelliklerinin sanata ve farklı alanlara yansımaları da vardır. Bu yansımaların birçok örneğini çeşitli disiplinlerde görmek mümkündür. Araştırmalar kapsamında ele alınan Morfoloji, biyolojiyle, mimarının kent dokusuyla, sanat ve dilbilimiyle iç içe olduğu görülmektedir. Bu alanlarda morfolojik özelliklerin sıkça kullanıldığını görülmektedir.

Mimari alanda görülen Kent Morfoloji'si bilim dalının yüzyıllık bir tarihi vardır ve şehir coğrafyası araştırmalarında etkisi büyüktür. Moudon'a göre Kentsel Morfoloji, şehrin insanların yaşam alanının incelenmesi olarak tanımlanmıştır. Sokak görüntüleri, yapıların şekli ve boyutları, yerleşim yerlerinin dokuları, açık ve kapalı bölgeler, yeşil alanlar Kentsel Morfoloji'nin temel elemanlarıdır. Kent Morfoloji'si şehirdeki bu elemanlardan etkilenerek oluşmuştur. Bu etkileşim kentin fiziksel yapısını belirlediği gibi aynı zamanda fiziksel yapının daha iyi anlaşılmasını sağlar (Sınmaz ve Özdemir, 2016: 11, 12).

Kent Morfoloji'sinin yanı sıra, sözcüklerin içyapısını inceleyen morfoloji bilim dalının yansımaları Dadaizm ve edebiyat alanında da görülmektedir. Dadaizm geleneksel sanata karşı olan estetik durumları, tesadüf sonucu ortaya çıkan olayları, kuralları kabul etmeyen, var olan ahlaki değerlere karşı çıkan ve bunları hafife alan bir akımdır. Dadaizm'de kelimeler rastgele seçilip, bir araya getirildiğinde anlamsız ama anlam katılmış cümleler ortaya çıkarılmıştır. Kelimelerin tek başına olan anlamları değişmiş fakat Morfoloji ile birlikte farklı anlamlar vurgulanmıştır. Birçok alanda etkisini gösteren Morfoloji disiplinler arası sanat uygulamalarında da karşımıza çıkmaktadır.

Disiplinler Arası Uygulamalarda Süprematizm ve Morfoloji Örnekleri

Süprematizm, çağdaş sanata ışık tutan eserlere yalınlık katan ve geometriğin ön planda olduğu bir anlayışı kabul etmektedir. Bu akım, günümüz sanatını etkilemiştir ve bugün birçok eser, temel prensipte sadeliği içeren şekiller, formlarla birçok sanat dalını/disiplinini etkilemiştir.

Malevich süprematist konstrüksiyonlarını anımsatan porselen çaydanlık tasarımıyla, Süprematizm etkilerinin görüldüğü keskin hatlı, form-biçim ilişkisinde kübizmin yansıdığı işlevsel bir üretim gerçekleştirmiştir (Şekil 4, 5).

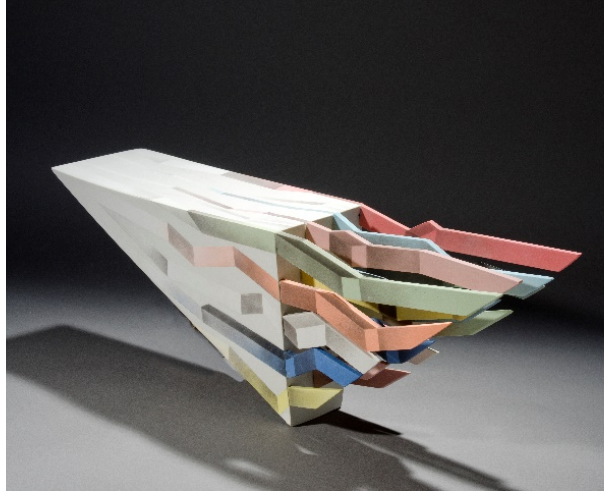

Şekil 4 ve 5. Kazimir Maleviç. Sol: *Porselen Çaydanlık*, 1923, (6,25x9,25x4 cm), Devlet Ermitaj Müzesi, Saint Petersburg. Sağ: *Süprematist Çay Servisi* (16.5x24.1x11.4 cm), Porselen.

Kaynak: (Kamm Teapot Foundation, 2023) URL-3, (Artsy.net, 2023, 5 Nisan) URL-4.

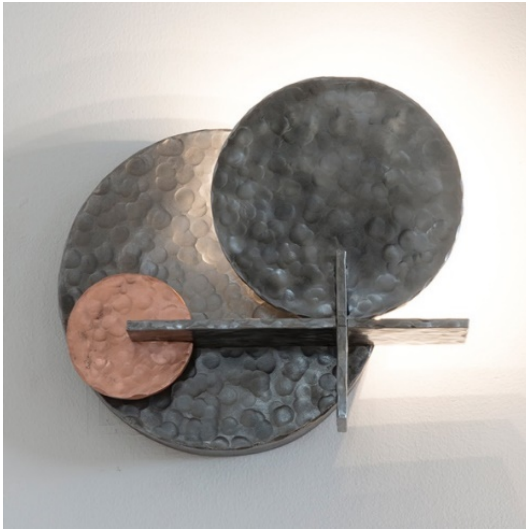
Günümüz çağdaş sanatçılarından Vukicevic'in eserlerine bakıldığında, ana formun keskin hatlardan oluşan, derinliği hissettiren geometrik şekillerden meydana geldiği ve Süprematizm etkilerinin olduğu

görülmektedir (Şekil 6, 7). Beyaz zemin üzerine yaptığı engop ve sır üstü tekniklerle dekorladığı çalışmalarına yüzey üzerine boyut katmıştır. Eserlerinde parça bütün ilişkisini ustalıklarla aktaran bir düzlemden başka bir düzleme geçen sonsuz döngüde derin duygular hissettiren çalışmalar ortaya koymuştur.

Şekil 6 ve 7. Velimir Vukicevic. Sol *The Cube*, 2013-2014, (25x25x26 cm).
Sağ; *Methaphorical Fugue on Mind and Machines*, 2013-2014 (69x15x21 cm).
Porselen, 1260°C, Engop ve Sır Üstü Dekor
Kaynak: (Kerameikon.com, 2023) URL-5, (Zümrüt, 2015:38).

Heykел sanatçısı Fran Taubman, Süprematizm'in öğeleri olan kare ve yuvarlak biçimlerini duvar panosu olarak yorumlamıştır. Farklı boyutlarda bir araya getirdiği temel geometrik şekilleri, ön arka ilişkilerini orantılı bir şekilde kurgulayıp yatay ve dikey çizgilerle destekleyerek kompozisyonda bütünlük sağlamıştır (Şekil 8, 9).

Şekil 8 ve 9. Fran Taubman, *Süprematizm Bronz Duvar Heykelleri*.
Sol: (11x4x9 cm), Sağ: (15,5x6x16 cm).

Kaynak: (Ralphucci.com, 2023) URL-6, (Ralphucci.com, 2023) URL-7.

Süprematizm birçok sanat alanında etkisini gösterdiği gibi mimari alanda da etkisini göstermiştir. Mimar Zaha Hadid'in eserlerinde, Malevich'in süprematist çalışmalarından ilham aldığı düşünülebilir. Hadid,

geleneksel mimari çizim sistemini sınırlayıcı bulurken, Malevich'i incelemesi ona bir araştırma ilkesi olarak eserlerinde soyutlamayı geliştirmesine sebep olmuştur. Bu yaklaşım, Almanya'daki *Vitra İtfaiye İstasyonu* gibi projelerin inşa edilmesine yol açan "bir tür ters arkeoloji" düşüncesini ortaya çıkarmıştır (Şekil 10), (Taylor, 2023). Zaha Hadid binaları, sıfır derece mimari fikrini hayata geçirerek Rus avangart hareketini başka bir şekilde anlamamızı sağlamaktadır. Hadid'in mimari yapıları, Malevich'in mimari eserleri gibi, toplama mantığında piramidal bir yapı oluşturmaz, aksine daha çok şekillerin iç içe geçerek birbirleriyle karışabileceği bir düzende tasarlanmıştır. Hadid'in Vitra İtfaiye İstasyonu'nun eğik çatısı yerçekimine tâbi olmadığı izlenimini veren bir örnek yapıdır.

Şekil 10. Zaha Hadid, *Vitra İtfaiye İstasyonu*. Almanya.
Kaynak: (Archdaily.com, 2023) URL-8.

Önceden bahsedildiği gibi Morfoloji iki ayrı birimin bir bütün hale gelmesi ve yeni bir anlatım kazanması anlayışındadır. Örneğin; Meret Oppenheim'in yaptığı kavramsal çalışma içinde barındırdığı anlam çerçevesinde gönderme yapmaktadır. Endüstriyel bir eşya olan fincan, tabak ve kaşık; organik olan kürk bir malzemeyle kaplanarak bağlamında koparmış ve fonksiyonel özelliği kaybolmuştur. Dokunma ve tat duygusunu vurguladığı bu eserinde iki ayrı nesneyi birleştirerek farklı bir ifade kazandırmıştır (Şekil 11).

Şekil 11. Meret Oppenheim, *Fur Breakfast*, 1936, (Fincan R:10,9 cm, Fincan Tabağı R: 23,7 cm, Kaşık 20,2 cm, Toplam yükseklik 7,3 cm). Kürkle Kaplı Fincan ve Tabağı, Museum of Modern Art, New York.

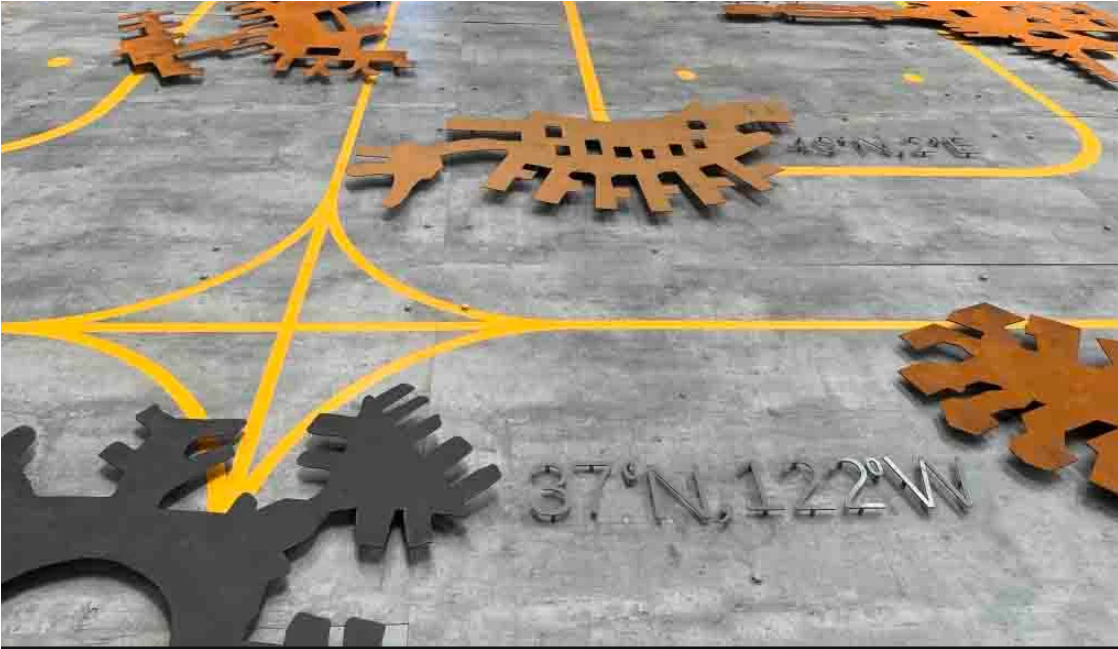
Kaynak: (Baskıcı, Z. ve Şölenay, E. 2012. s.39).

Şekil 12. Marcel Duchamp, *Bicycle Wheel*, 1913, (130x64x42 cm), The Israel Museum, Jerusalem.

Kaynak: (Baskıcı ve Şölenay, 2012: 39).

Oppenheim eserinde görülen iki farklı objenin morfolojik biçim ve anlam birlikteliği Duchamp'ın eserinde de görülmektedir. Duchamp eserinde iki ayrı nesneyi birleştirip, nesnelere bağlamından koparmıştır. Duchamp'ın hazır nesnelere kullanmasının ardındaki mantığın temelini üç yönlü olduğunu savunur. Bunlardan birincisi, yaratıcı eylemi tanımlayan şey seçimin kendisi; ikincisi, nesneyi işlev bağlamından çıkarıp sonuç olarak sanat haline getirmesi ve son olarak da, bir başlığın eklenmesiyle aslında esere yeni bir anlam katma düşüncesidir. Duchamp, eserlerinde sıradan hazır nesnelere seçerek, sanatın benzersizliğini ve çekici kılan kavramını yok etme çabası düşüncesindedir. Bu düşüncesiyle sanat eserlerine verilen aşırı öneme karşı tepki olarak, tabureye monte edilmiş bisiklet tekerinden oluşan bu çalışmayı yapmıştır (Şekil12) (Singulart, 2023).

Şekil 13. Madhvi Subrahmanian, *Kuş Bakışı*, 2023, (400x200 cm), Laminat Tahta Üzerine Çelik.
Detay, Uluslararası Bangalara Havaalanı.
Kaynak: (MadhviSubrahmanian.com, 2023) URL-9.

Madhvi Subrahmanian'ın *Kuş Bakışı* adlı eseri Kent Morfoloji'sine örnek olarak gösterilebilir. Madhvi'nin çoğu eserinde kent yapıları ve bu yapıların dokularını ele almıştır. Sanatçı bu eserinde bir havaalanının kuş bakışı görüntüsünden esinlenmiştir (Şekil 13). Kent Morfoloji'sinde bina yapıları ve boyutları, yerleşim dokuları, açık ve kapalı alanlar morfolojinin ana elemanlarını oluşturur. Madhvi bu elemanları yorumlayarak, kuş bakışı ortaya çıkan yapıların görüntülerini ahşap üzerine çelik malzemelerle şekillendirmiştir. Oluşturduğu formları havaalanının dokusunu taşıyan zemin üzerinde sarı çizgilerle ve yazılarla desteklediği duvar enstalasyonu ortaya koymuştur.

Morfoloji birçok alanda olduğu gibi seramik sanatında da karşımıza çıkmaktadır. Şekil 14-21'de yer alan görseller seramik sanatında yapılmış morfolojik birlikteliğe örnek olarak sunulmuştur.

Şekil 14. Ekrem Coşkun, *When You're Gone*, 2019, (19,5x29x44 cm), Kâğıt katkılı kil, Konya.

Kaynak: (Pinterest, 2023) URL-10.

Ekrem Coşkun'un eserlerinde iki ayrı ögenin morfolojik birlikteliği görülmektedir (Şekil 14). Sanatçı kalp ile canlı formu, mimari yapı ile cansız bir formu bir araya getirmesiyle oluşturduğu bu çalışmasında ayrılık temasını ele almıştır. Coşkun'un eserine bakıldığında; anılarla birikmiş birlikteliğin üzerine üç divit ayakla inşa edilmiş yapıda seven kişiyi temsil eden kalbin üzerine kurulmuş, sevdiğinin mekânı olan mimari yapının, sevdiğini terk etmesiyle birlikte yapının yıkılması olarak yorumlamıştır. Eserde birbirinden farklı biyolojik imge olan kalp ile mimari yapıların birlikteliği bir bütün olarak esere farklı anlam katmıştır.

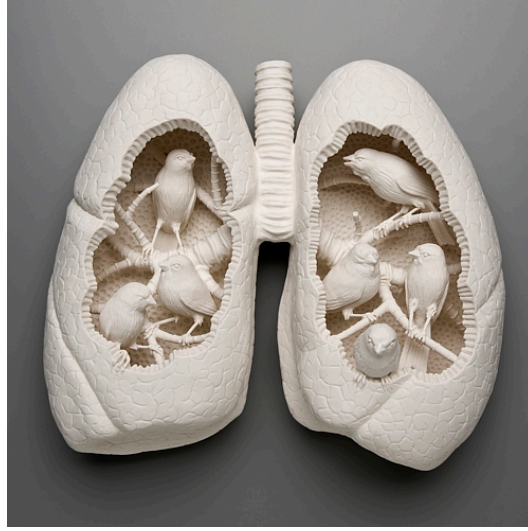

Şekil 15 ve 16. Robert Arneson Eserleri, Sol: *Ronny Portable*, 1989, (89x53x25cm), Bronz, Nikel.

Sağ; *Sanatçının Zeki Yaşlı Köpek Olarak Portresi*, 1981, Köpek: (81,2x58,4x78,7 cm.), Kâse (12,7x37,4x37,4 cm), her bir yardımcı eleman: yaklaşık (10,1x12,7x17,7 cm), Seramik.

Kaynak: (The Worley Gig, 2023) URL-11, (Artnet.com, 2023) URL-12

Bu alanda incelenen diğer sanatçı Robert Arneson'dur. Arneson eserlerinde birbirinden ayrı öğeleri bir araya getirmesiyle farklı bir anlatım biçimi ortaya koymuştur. Soldaki eserinde cansız bir nesne ile insan figürünün morfolojik birlikteliğini göstermiştir. Arneson bu çalışmasında televizyona çıkan siyasi figürlerden hoşlanmadığını ifade etmek amacıyla yapmıştır (Şekil 15). Sağdaki eserinde ise hayvan ve insanın figürünün birlikteliği görülmektedir. Sanatçı eserinde kendi portresini bir köpeğin vücuduna şekillendirmiştir. Burada anlatmak istediği yaşlı bir köpeğin hayatı gibi yaşantısı olduğunu düşünülebilir. Kâsenin üzerindeki "Bob" isminden yola çıkarak Bob, Robert'in takma adı bilgisi doğrultusunda bu söylenebilir (Şekil 16) (Kuhnen, 2023).

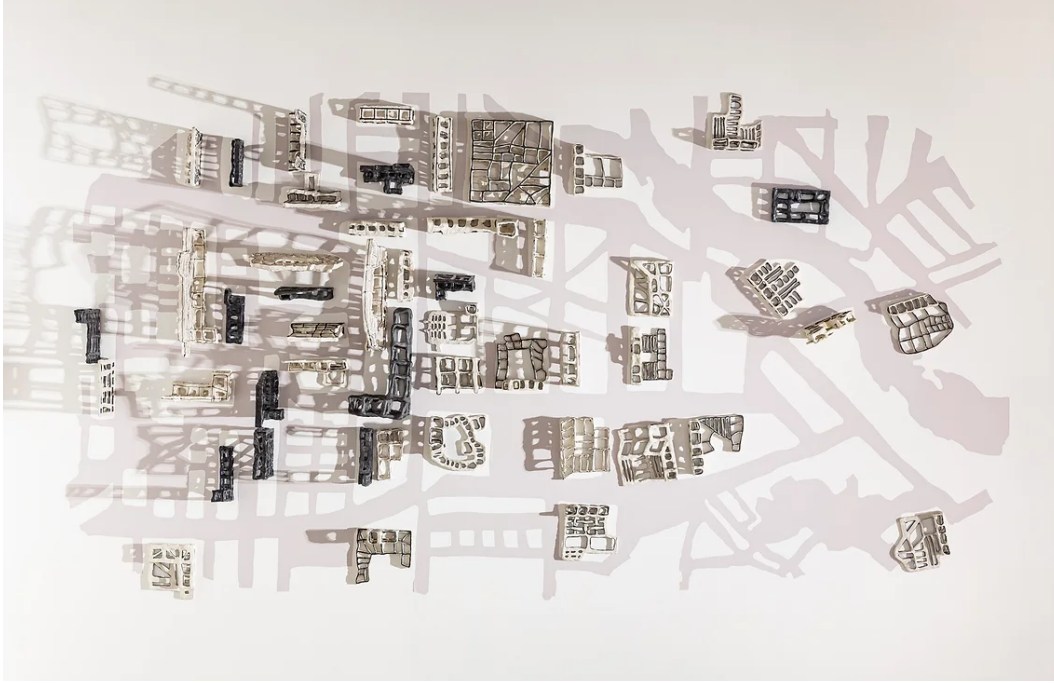
Şekil 17. Kate Macdowell, *Canary 3*, 2009, (33x30,5x15cm), Porselen.
Kaynak: (Katemacdowell.com, 2023) URL-13.

Şekil 18. Verne J Funk, *Swimming A-Head*, 2018, (25,4x33x25,4 cm), Seramik, Racine Art Museum
Kaynak: (Racine Art Museum, 2023) URL-14.

Kate Macdowell Morfoloji ile insana ait biyolojik bir organın, kuşlarla olan birlikteliğini eserinde ortaya koymuştur (Şekil 17). Macdowell çalışmalarında insanın doğa üzerindeki etkisini, birbirleriyle arasındaki uyumu veya uyumsuzluğu anlatmak istemiştir. Nesli tükenmekte olan doğal formların insanların suçu olduğu düşüncesiyle ürettiği eserleri karşımıza çıkmaktadır. İnsana ait bir organın içerisindeki kuşlarla yaptığı çalışmasında anlatmak istediği insanın doğadaki diğer canlılarla birlikte bir uyum içerisinde yaşaması gerektiğini vurguladığı düşünülebilir.

Morfolojik birlikteliğe örnek olarak gösterilen Verne J. Funk çalışmasına bakıldığında, insan kafasının içinde yüzen figürden yola çıkarak sanatçıyı etkileyen içsel veya dışsal kaygılar olduğu düşünülebilir. Sanatçı kafasının içindeki kişisel, sosyal, kültürel meseleleri ve fikirleri eserinde bu şekilde yansıtmıştır (Şekil 18).

Şekil 19. Madhvi Subrahmanian, *Liminal Space: Minneapolis*, 2023, Enstalasyon, Stoneware Kil.

Kaynak: (MadhviSubrahmanian.com, 2023) URL-15.

Madhvi Subrahmanian'ın seramik eserinde kent planından esinlendiği görülmektedir (Şekil 19). Yukarıda bahsedildiği gibi kent morfolojisindeki bina yapıları ve boyutları, yerleşim dokuları, açık ve kapalı alanlar Madhvi'nin çalışmasında önemli rol oynamıştır. Yaptığı duvar enstalasyon çalışmasında ışık-gölge etkisini kullanmış ve kompozisyonun bir parçası haline getirmiştir. Yerleşim düzeninde boşluğu-doluluğu dengeli kullanmıştır ve yer yer koyu renkli birimlerle kontrast ortaya koymuştur. Bir bütün halde aktarılan bu çalışma Kentsel Morfoloji'ye örnek olarak gösterilebilir.

Şekil 20 ve 21. Dide Dinç Üstündağ. Sol: *Çatalhöyük*, 2021, (R:20 cm), Seramik.
Sağ: *Letoon*. 2021, (R:50 cm), Seramik

Kaynak: (Instagram, 2023) URL-16.

Dide Dinç Üstündağ'ın seramik eserleri de Kentsel Morfoloji'ye örnek gösterilebilir. Sanatçı çalışmalarında antik mimari yapıların kent planlarından esinlenmiş ve seramik yüzeylere aktarmıştır (Şekil 20, 21). Üstündağ çalışmalarında ele aldığı mimari yapıların planlarını sınırlayan çizgileri belli bir düzen üzerinde seramik yüzeylere rölyef ve kazıma şeklinde aktarmıştır. Geçmişe ait kent planını aktardığı seramik yüzeylerde geçmişin izini hissettirmek amacıyla çalışmalarında eski görünümü vermek için eskitme yöntemini uyguladığı düşünülebilir.

Süprematizm Öğelerinin Üç Boyutlu Seramik Formlarda Morfolojik Birlikteliği ile İlgili Kişisel Uygulamalar

Araştırma kapsamında bu bölüme kadar Süprematizm ve Morfoloji alanındaki farklı sanatçılara ait disiplinler arası örnekler incelenmiştir. Bu bölümde Süprematizm ve Morfoloji'nin bir arada yorumlandığı kişisel üç boyutlu artistik çalışmalara yer verilmiştir.

Şekillendirme sürecinde Süprematizm'in yalınlığı öne çıkarılmıştır. Temel geometrik şekiller; kare, dikdörtgen ve daire gibi öğeler ele alınarak seramik malzemenin plastiklik özelliğinden yararlanılmıştır. Tasarım sürecinde ortaya konulan formlarda Süprematizm'in keskin geometrik şekilleri ile seramik çamurunun plastik özelliğinin verdiği yumuşak hatları bir arada kullanarak hem zıtlık ilişkisi vurgulanmış hem de morfolojik birliktelik aktarılmıştır. Yapısal ve anlamsal zıtlığın bir bütün halinde aktarılabilmesi sonucu konu ile etkileşim kurulmuştur.

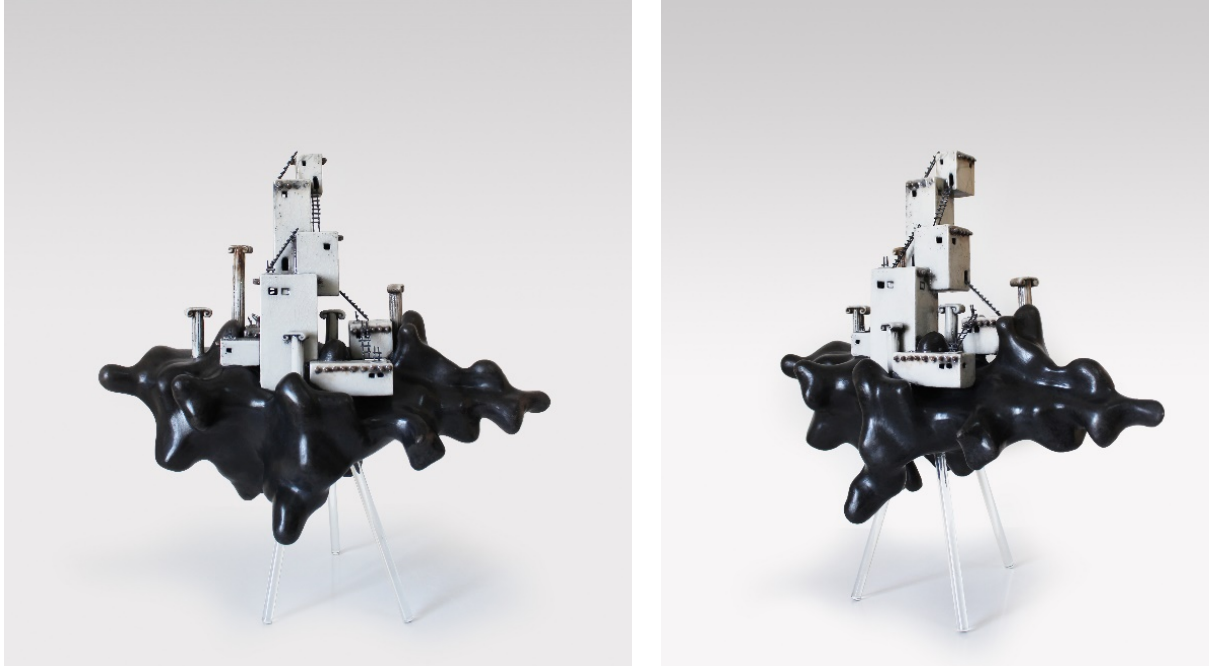
Özellikle resim sanatında daha çok karşımıza çıkan bu akımın seramik sanatıyla olan morfolojik bağı, farklı bir bakış açısı kazandırılmasına ve yeni yorumlara ulaşılmasına katkı sağlamıştır.

Morfoloji bilim dalının ayrı alanlardaki disiplinlerle, özellikle sanatla birlikte değerlendirilmesi ve şekillendirilerek ortaya eser çıkarılması yeni bir yaklaşımı ortaya çıkarmıştır. Morfoloji'nin geometrisi ile seramiğin plastikiyeti kaynaşarak, iki zıtlıktan bir bütün oluşturulmuş ve farklı bir anlatım dili kazandırılmıştır. Morfoloji iki ayrı akımın/bilim dalının etkileşimini farklı bakış açısıyla görmeyi sağlamıştır. Yapılan uygulamalarda temel olarak teknik açıdan Morfoloji'deki biçimsel birliktelik ele alınarak, Süprematizm'deki geometrik biçimlerin seramik sanatıyla birleşmesi ve beraberinde Morfoloji ile etkileşimi, yapılan eserlerde aktarılmaya çalışılmıştır.

Şekil 22. Ferit Cihat Sertkaya, *Siyah Küp*, 2023, (36x28x30 cm), Stoneware, Redüksiyonlu Pişirim İşleme.
Kaynak: Ferit Cihat Sertkaya Kişisel Arşiv.

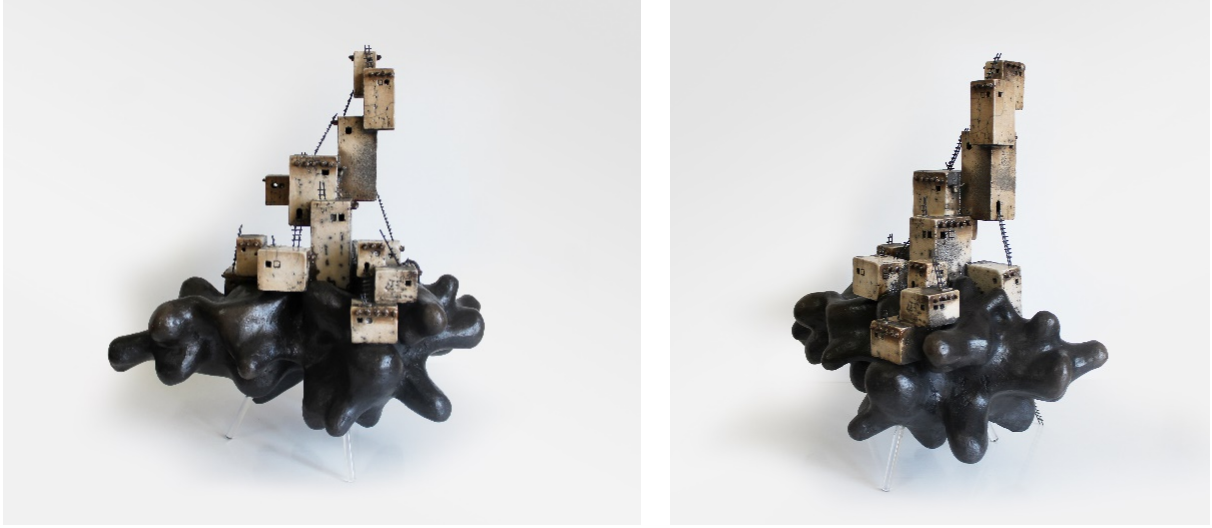
Süpermatizm'in kare ögesi temel alınan bu çalışmada Malevich'in iki boyutlu resmedilmiş *Siyah Kare* eserinden ilham alınarak seramik malzemeye yorumlanmıştır (Şekil 22). Bu çalışmada Süpermatizm'deki temel geometrik biçimlerin bir araya gelerek oluşturduğu anlayış, üç boyutlu seramik formda nasıl yorumlandığı aktarılacak istenilmiştir. Malevich'in beyaz üzerine siyah kare eserinde oluşturduğu sonsuz döngü morfolojik birliktelikle seramik malzeme ile ifade edilmiştir. İki boyutlu keskin siyah kare üç boyutlu olarak şekillendirilmiş ve keskin hatlar belli bir düzlem üzerinde yumuşatılıp sonsuzluğa doğru bir akış ile yorumlanmıştır. İki ayrı özelliğe sahip zıt disiplinlerin Morfoloji ile olan birlikteliği yansıtılmıştır.

Şekil 23. Ferit Cihat Sertkaya, *Megaron Structures*, 2023, (39x40x18 cm), Stoneware, Raku Pişirimi.
Kaynak: Ferit Cihat Sertkaya, Kişisel Arşiv.

Şekil 23'de yer alan seramik uygulama, Morfoloji bilim dalı ile mimari yapı arasındaki etkileşimi anlatmaktadır.

Malevich'in Süprematist çalışmaları ve Kentsel Morfoloji'nin temel elemanları olan sokak görüntülerinden, bina yapıları ve boyutlarından, yerleşim alanlarının dokularından yola çıkılarak yerleşik hayata geçişin görüldüğü ve ilk yerleşim planların olduğu Neolitik Dönem mimarisi üzerinden yorumlanmıştır. Süprematizm'in öğeleriyle Morfoloji mimarlık ve seramik sanatı disiplinleriyle bütünleştirilmiştir.

Şekil 24. Ferit Cihat Sertkaya, *Megaron Structures II*, 2023, (38x40x24 cm), Stoneware, Raku Pişirimi.
Kaynak: Ferit Cihat Sertkaya Kişisel Arşiv.

Üç kişisel seramik uygulamada *Siyah Küp'ün* keskin hatları eriyerek form yumuşatılmıştır ve özgün tasarımlar oluşturulmuştur (Şekil 22-24).

Keskin geometrik formlar ile yumuşak hatlı formların birlikteliği Süprematizm'in yansıttığı boşlukta belli bir düzen oluşturmaktadır. Bu tür kompozisyonlar ve Kent Morfoloji'sinin boş-dolu ilişkisi, cam ve metal çubuk üzerine yükselen artistik seramik formlar ile ifade edilmiştir (Şekil 23-25). Dönemin dikdörtgen planlı mimarisinden esinlenerek yapılan bu çalışmada Süprematizm öğelerinin etkileri görülmektedir (Şekil 25).

Süprematizm'in öğeleri olan keskin hatlı geometrik biçimlerin yorumlandığı bu çalışmada Morfoloji'nin özellikleri ile seramik malzemenin plastik dili sayesinde sert-yumuşak hatların birlikteliği dönemin mimarisiyle olan bütünlüğü Kent Morfoloji'sinin kapsadığı bina yapıları, boyutları, biçimleri ve açık kapalı alanların seramik malzeme ile yorumları üç boyutlu formlar üzerinde görülmektedir.

Şekil 25. Ferit Cihat Sertkaya, *Trace of Neolithic Period*, 2019, (18x10x8 cm).
Seramik, 1300°C Tuz Pişirimi.

Kaynak: Ferit Cihat Sertkaya Kişisel Arşiv.

SONUÇ

Sanat alanında yaşanan gelişmeler, kavram-malzeme-anlatım dili açısından yeni yorumlara açık disiplinler arası uygulamalar yapılmasına ayrıca kavram-özne-nesne birlikteliğiyle yeni etkileşimler ortaya çıkmaktadır. Yaşadığımız dönem, tasarım çağıdır. Tasarımın sadece doğa bilimlerine ait olmadığını aksine düşünen insanın, felsefe, bilim, teknik, teknoloji, sanat gibi pek çok alanda yaratıcılığa ve yoruma açık olduğunu söylemek mümkündür. Bütün sanat akımları ve bilimler tasarımın ortak noktasında buluşmaktadır. Araştırma kapsamında; seramik sanatıyla Süprematizm akımının birlikteliği ve Morfoloji bilim dalının özellikleriyle üç boyutlu seramik tasarım ve uygulamalar yorumlanmıştır. Çağın her alanında sanatın ve estetiğin varlığı Süprematizmin öğeleri özgün tasarımlar ile yansımıştır. Bugüne kadar farklı disiplinlerde Süprematizm akımı ve Morfoloji bilim dalı kapsamında çalışmalar yapılmıştır. Morfoloji biçim bilimi; sanat, biyoloji, dil bilimi ve mimari gibi pek çok alanda farklı bakış açısı kazandırmaya olanak sağlamıştır.

Süprematizm ve morfoloji üzerine yapılmış çalışma kapsamında farklı alanlarda ayrı özelliklere sahip disiplinlerin morfoloji ile olan ilişkisine yer verilerek yeni arayışlar ve yorumlar aktarılmıştır. Araştırma konusu disiplinler arası özgün eserler ortaya koymak için oldukça zengin bir içeriğe sahiptir. Ayrıca pek çok alternatif malzemelerle eserlere yeni yorumlar katılabilir. Çalışma kapsamında verilen örneklerin seramik, resim, heykel gibi disiplinler arası alanlara ışık tutacağı, sanatsal açıdan yeni bir bakış açısı kazandıracığı ve bu alanda çalışma yapacak araştırmacılara örnek teşkil etmesi düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Acartürk, B. (2005). *Konstrüktivizmin ve Süprematizmin Seramik Sanatına Etkileri*. (Tez No. 162645) [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi. Ulusal Tez Merkezi].

Adalı, O. (2004). *Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler*. Papatya Yayıncılık.

- Archdaily.com. (2023, 6 Nisan). Zaha Hadid on Russian Artist Kazimir Malevich. <https://www.archdaily.com/530641/zaha-hadid-on-russian-artist-kazimir-malevich>. (URL-8).
- Aronoff, M. & Fudeman, K. (2004). *What is Morphology, "Morphology and Morphological Analysis"*. Blackwell Publishing.
- Artnet.com. (2023, 12 Temmuz). Past Auction, https://www.artnet.com/artists/robert-arneson/portrait-of-the-artist-as-a-clever-old-dog-eeB4YbLinLm_GVvq9WDMXA2. (URL-12).
- Artsy.net. (2023, 5 Nisan). <https://www.artsy.net/artwork/kasimir-severinovich-malevich-suprematist-tea-service-limited-edition-with-signed-coa>. (URL-4).
- Baskıcı, Z. & Şölenay, E. (2012) Dadaizm Sanat Akımı ve Seramik Sanatına Etkisi. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 29. s.35-47.
- Bonfand, A. (1994). *Soyut Sanat* (I. Ergüden, Çev.). Dost Kitabevi.
- Giderer, H. E. (2003). *Resmin Sonu*. Ütopya Yayınevi.
- Glover, M. (2023, 20 Ekim). Kasimir Malevich's 'Black Square': What does it say to you?, <https://www.independent.co.uk/arts-entertainment/art/features/kasimir-malevich-s-black-square-what-does-it-say-to-you-9608316.html>. (URL-1).
- Harrington, J. W. (2020). *Suprematism: Revolutionary Art For Revolutionary Times*.
- Instagram. (2023, 13 Temmuz). Ddseramik, <https://www.instagram.com/ddseramik/> (URL-16).
- Kamm Teapot Foundation. (2023, 5 Nisan). <https://kammteapotfoundation.org/product/kasimir-malevich-suprematist-teapot/>. (URL-3).
- Karabaş, P. A. & Damar, M. B. (2016). Avangard Sanatçı Kazimir Maleviç ve Süprematizm. *İdil Dergisi*, 5/20. 101-112.
- Katemacdownell.com. (2023, 12 Temmuz). <https://www.katemacdownell.com/canary3.html>. (URL-13).
- Kerameikon.com. (2023, 25 Nisan). Velimir Vukicevic, <https://www.kerameikon.com/enclanovigal.php?what=1&tip=1&id=101&subgroupeid=101&bck=1>. (URL-5).
- Kuhnen, F. (2023, 21 Ekim). <https://sculpture2015.blogspot.com/search?q=Robert+Arneson>.
- Little, S. (2013). *İzmler Sanatı Anlamak* (D. N. Özer, Çev.). Yem Yayınları.
- MadhviSubrahmanian.com. (2023, 13 Temmuz). <https://www.madhvisubrahmanian.com/>. (URL-9).
- MadhviSubrahmanian.com. (2023, 13 Temmuz). <https://www.madhvisubrahmanian.com/>. (URL-15).
- Maleviç, K. (2013). *Nesnesiz Dünya Süprematizm Manifestosu* (C. Taban, Çev.). Dedalus Kitap.
- Moma.org. (2023, 20 Ekim). Suprematicheskaiia kompozitsia: beloe na belom (Suprematist composition: white on white), <https://www.moma.org/interactives/exhibitions/2012/inventingabstraction/?work=146>. (URL-2).

- Pinterest. (2023, 12 Temmuz). <https://www.pinterest.cl/pin/548102217166437033/>. (URL-10).
- Racine Art Museum. (2023, 21 Ekim). <https://www.ramart.org/exhibit/playful-pensive-artists-issues/>. (URL-14).
- Ralphpucci.com. (2023, 5 Nisan). Fran Taubman, <https://ralphpucci.com/collections/suprematism-wall-sculpture-s5-2/>. (URL-6).
- Ralphpucci.com. (2023, 5 Nisan). Fran Taubman, <https://ralphpucci.com/collections/suprematism-wall-sculpture-s5>. (URL-7).
- Rona, Z. & Beykan, M. (1997). *Süprematizm*, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, Cilt 2. Yem Yayınevi.
- Rona, Z. (2008). *Süprematizm*, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, Cilt 3. Yem Yayınevi.
- Sezer, C. (1997). *Soyut Resimde Çizgisel Düzenleme ve Renk İlişkisi*. (Tez No. 61269) [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi. Ulusal Tez Merkezi].
- Sınmaz, S. & Özdemir, H. A. (2016). *Türkiye Şehir Planlama Pratiğinin Kentsel Morfoloji ve Tipoloji Üzerindeki Etkileri, Siverek Kenti İçin Bir Değerlendirme*. İdealkent, 18. 8-33.
- Singularart. (2023, 20 Ekim). <https://www.singularart.com/en/blog/2020/05/01/bicycle-wheel-1913-the-story-of-marcel-duchamps-pioneering-style/>.
- Taylor, J. F. (2023, 20 Ekim). Makale, <https://www.archdaily.com/530641/zaha-hadid-on-russian-artist-kazimir-malevich>.
- The Worley Gig. (2023, 12 Temmuz). Modern Art Monday Presents: Robert Arneson, Ronny Portable, <https://worleygig.com/2023/06/26/modern-art-money-presents-robert-arneson-ronny-portable/>. (URL-11).
- Tunalı, İ. (1981). *Felsefenin Işığında Modern Resim*. Resim Kitabevi.
- Tunalı, İ. (2008). *Felsefenin Işığında Modern Resimden Avangarde Resme*. Remzi Kitabevi.
- Uzun, N. E. (2006). "Biçimbilim". A. Kocaman (Ed.), *Dilbilim: Temel Kavramlar Sorunlar Tartışmalar*. (s. 43-62). Dil Derneği Yayınları.
- Zümrüt, Y. (2015). *Seramik Sanatçısı Velimir Vukicevic ve Çözümsüz Bulmacaları*. Yedi Sanat Tasarım ve Bilim Dergisi, 13, s. 33-40.